

ՄԱՐԴԻԿ ՀԵՐՈՍ ՉԵՆ ԾՆՎԻ, ՀԵՐՈՍ ԿԸ ՄԵՌՆԻ՛Ն (Ը)

Posted on June 2, 2015 by Keghart

Category: [Opinions](#)

[Յօդուածի սկիզբը տեսնել խփելով](#)
[Մարդիկ Հերոս Չեն Ծնիր, Հերոս Կը Մեռնի՞ն](#)

**Կայսերական Գերմանիոյ
Մեղսակցութեան Հարցը Հայոց Ցեղասպանութեան Մէջ**

Դոկտ. Աբել Քինյ. Մանուկեան, Ժնեւ, 13 Յունիս 2015

Գերմանիոյ Մեղսակցութիւնը

Անդրադառնալով Հայոց Ցեղասպանութեան իրագործման մէջ Կայսերական Գերմանիոյ մեղսակցութեան հարցին, պիտի ուզէինք ստորեւ տեղ տալ հետեւեալ մեկնաբանութիւններուն.-

Բնականաբար, այսօր, քաղաքական եւ մարտավարական որոշ հանգամանքներէ մեկնելով, մեր ցեղասպանագետները, ինչպէս նաեւ Հայաստանի պետական շրջանակները, ոչ թէ Կայսերական Գերմանիոյ ուղղակի **մեղսակցութեան`** այլ կը խօսին **համապատասխանատուութեան** մասին:

**Օսմանեան Կայսրութեան ռազմական կամ պաշտպանութեան նախարարութեան մուտքը,
Կ. Պոլիս, Սուլթան Պայազիտ:
Այս հրապարակին վրայ է որ կախաղան բարձրացան Հնչակեան Զսան անմահ հերոսները**

[Յօդուածի սկիզբը տեսնել խփելով](#)
[Մարդիկ Հերոս Չեն Ծնիր, Հերոս Կը Մեռնի՞ն](#)

**Կայսերական Գերմանիոյ
Մեղսակցութեան Հարցը Հայոց Ցեղասպանութեան Մէջ**

Դոկտ. Աբել Քինյ. Մանուկեան, Ժնեւ, 13 Յունիս 2015

Գերմանիոյ Մեղսակցութիւնը

Անդրադառնալով Հայոց Ցեղասպանութեան իրագործման մէջ Կայսերական Գերմանիոյ մեղսակցութեան հարցին, պիտի ուզէինք ստորեւ տեղ տալ հետեւեալ մեկնաբանութիւններուն.-

Բնականաբար, այսօր, քաղաքական եւ մարտավարական որոշ հանգամանքներէ մեկնելով, մեր ցեղասպանագետները, ինչպէս նաեւ Հայաստանի պետական շրջանակները, ոչ թէ Կայսերական Գերմանիոյ ուղղակի **մեղսակցութեան`** այլ կը խօսին **համապատասխանատուութեան** մասին:

**Օսմանեան Կայսրութեան ռազմական կամ պաշտպանութեան նախարարութեան մուտքը,
Կ. Պոլիս, Սուլթան Պայազիտ:
Այս հրապարակին վրայ է որ կախաղան բարձրացան Հնչակեան Զսան անմահ հերոսները**

վրայ, Վիլիելմ Բ. Կ. Պոլսոյ մէջ Սուլթան Ապտիւ Համիտ Բ.-ին այցելեց եւ անոր կողմէ փառաւոր ընդունելութեան արժանացաւ, այն անձին կողմէ, զոր ինք դեռ քանի մը տարի առաջ «Չզուելի մարդ», իսկ Անգլիոյ երբեմնի վարչապետը՝ Կլատսթոն «Մեծ ոճրագործը» (Great Assassin) անուանած էին:

Յայտնի է, որ Ա. Համաշխարհային Պատերազմի Նախօրեակին Օսմանեան Կայսրութիւնը, երիտթուրք դահիճներու ղեկավարութեամբ, պատերազմի դաշնակից դարձաւ Կայսերական Գերմանիոյ եւ Աւստրո-Հունգարական Կայսրութեան: Հոս հարց կը ծագի, թէ եթէ երբեք Կայսերական Գերմանիա ազդու միջոցներով միջամտեր երիտթուրքերու եռապետութեան վարած Ներքաղաքական գործընթացին, արդեօ՞ք պիտի կարենար կանխարգիլել Թալէթներու, Էնվերներու եւ Ճեմալներու հայաջինջ ծրագրի գործադրութիւնը, կամ գոնէ պիտի կարենա՞ր նուազեցնել աւելի քան մէկուկէս միլիոն զոհերու թուաքանակ մը հաշուող Յեղասպանութեան տարողութեան չափը: Անշուշտ, արդէն կատարուած իրողութիւններուն վրայ դժուար, նոյնիսկ անկարելի է յետադարձ ենթադրութիւններ ընել: Բայց հարցը հոն է, որ կար ստոյգ կարելիութիւնը կանխարգիլելու ահաւոր ոճիրը, եւ այդ միակ կարելիութիւնը զլացաւ Կայսերական Գերմանիան, մէկնելով իր պետական ռազմավարական շահերէն:

Հայանպաստ Միջամտութիւններ

Կ. Պոլսոյ մէջ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու դեսպանը՝ Հենրի Մորկընթաու դեռ այդ ժամանակ նկատած էր, որ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի տարիներուն միայն Կայսերական Գերմանիան կրնար կանխել Հայոց Յեղասպանութիւնը: Նմանապէս մենք գոյացուցած ենք նոյն համոզումը, ուստի առ այս պիտի ուզենք այստեղ վկայակոչել պատմական հետեւեալ փաստերը.-

ա) Հայերուս մէջ սովորաբար տարածուած է այն կարծիքը, թէ երիտթուրք դահիճներ աքսորի եւ կոտորածի չենթարկեցին Կ. Պոլսոյ հայութիւնը՝ մայրաքաղաքին մէջ եւրոպական դեսպանութիւններուն առկայութեան պատճառով: Սոյնը մետալին մէկ երեսը կը ներկայացնէ միայն: Պատմական փաստեր, արխիւային հետզհետէ ի յայտ եկող նորանոր փաստաթուղթեր ցոյց կու տան, որ իրողութիւնը այլ է: Բոլորիս քաջայայտնի են Կ. Պոլսոյ մէջ 1890 թուականի Յուլիսին՝ Գում Գաբուի, ապա 1895 թուականի Սեպտեմբերին Պապը Ալիի ցոյցերուն եւ 1896 թուականի Օգոստոսին Պանը Օթթոմանի գրաւումին տխուր հետեւանքները, երբ նոյն թուրքը Մեծ Տէրութիւններու դեսպանութիւններուն առկայութիւնը արհամարհելով, անոնց բարձրաստիճան ներկայացուցիչներուն սարսափած աչքերուն առջեւ Կ. Պոլսոյ փողոցներով հազարաւոր անմեղ հայերու արեան վտակներ հոսեցուց: Թուրքը շատ լաւ ըմբռնեց եւրոպական դիւանագիտութեան ետեւը՝ որ ան բողոքագրեր ներկայացնելէ քայլ մը անդին չ'անցնիր: Հայուն սիրոյն համար Օսմ. Կայսրութեան դեմ ռազմական որեւէ գործողութիւն չի ձեռնարկեր, իսկ դեսպաններուն իրարու վրայ կուտակուած բողոքագրերը թուրքը շատ լաւ գիտէ թէ ուր պիտի գետեղէ...: Արդարեւ, 24 Ապրիլին Նախորդող եւ հետեւող քանի մը օրերուն, երբ աւելի քան 600 մտաւորականներ, ազգային-մշակութային եւ քաղաքական գործիչներ հետզհետէ ձերբակալուելով Թուրքիոյ խորքերը՝ վայրենաբնակ վայրեր կ'աքսորուին, Չանղըրըի մահահոտ ճամբաներուն վրայ խմբովին կամ մին միւսին ետեւէն ջարդուելու նպատակով, Կայսերական Գերմանիոյ դեսպանը՝ Վանկենհայմ ազդու կերպով կը

միջամտե՛ օսմ. Կայսրութեան մեծ վեգիր եւ ներքին գործոց նախարար Թալէաթին եւ ռազմական նախարար Էնվերին մօտ, զիրենք զգուշացնելով, որ մայրաքաղաքի հայութիւնը աքսորելու եւ զայն բնաջնջելու պարագային լրջօրէն կրնայ վնասուիլ թուրք-գերմանական զինակցութեան դաշինքը, եւ որուն միակ պատասխանատուն իրենք են:

Անշուշտ, Վանկենհայմի սոյն միջամտութիւնը մղուած չէր հայու նկատմամբ գերմանացիին տածած սիրոյ զգացումներէն, այլ պարզապէս օտար դեսպանութիւններու ներկայացուցիչներուն շատ ակելի փաստացի եւ ակնառու պիտի դառնար, ի տես Հայոց Տեղասպանութեան, մարդկութեան դէմ իրագործուած յանցագործութեան մէջ տեսնել նաեւ Գերմանիոյ մեղսակցութիւնը: Յիրաւի, Գերմանիա մասնաւորաբար կը զգուշանար նման ծանրակշիռ մեղադրանք մը իր ուսերուն վրայ կրելէ, միւս կողմէն սակայն, ի գին ամէն ինչի, պատերազմին մէջ չէր ալ ուզեր հրաժարիլ ցեղասպան թուրքին զինակցութենէն, որ ձեռք բերուած էր քաղաքական-դիւանագիտական եւ տնտեսական երկար տարիներու աշխատանքով եւ մեծ ներդրումներու գնով: Հետեւաբար, եթէ երբեք թուրքը իր ներքին հարցերը կը լուծէր հայ ազգաբնակչութեան դէմ կանխամտածուած եւ ծրագրուած ցեղասպանական ոճիրով, այդ թող իրականացնէր երկրին խորքը, «աչքէ ու սրտէ հեռու» վայր մը, զոր օրինակ՝ Միջագետքի եւ Սուրիոյ անապատներուն մէջ, քանի որ յետագային դիւրին պիտի ըլլար զայն պիտակաւորել «Օսմ. Կայսրութեան ներքին գործերուն միջամուխ չըլլալու» որոշումով:

բ) Զօրահրամանատար Վիլիելմ Լեօփոլտ Գոլմար Ֆօն Տէր Կոլց, որ յատուկ առաքելութեամբ Կ. Պոլիս դրկուած էր վերակազմաւորելու եւ արդիականացնելու համար օսմանեան բանակը, Դեկտեմբեր 1915-ին, երբ Մոսու կը գտնուէր, իմանալով որ այդտեղի բոլոր հայերը պիտի աքսորեն, օսմանեան պատերազմական նախարարութեան, այսինքն՝ Էնվերին, կը ներկայացնէ խիստ բողոք մը, սպառնալով որ ինք իսկոյն կը հրաժարի եւ կը վերադառնայ Գերմանիա, եթէ Մոսուլի հայերուն նկատմամբ իրագործուի աքսորելու ծրագիրը: Ահա, պատերազմական նախարարութենէն անմիջապէս կը փոխանցուի հեռագիր մը, որով կը կասեցուի նախատեսուած ահաւոր ոճիրը:

գ) Օթթօ Լիման Ֆօն Սանտերգ, որ նմանապէս Թուրքիա առաքուած էր օսմանեան բանակը արդիականացնելու եւ մարտունակ դարձնելու նպատակով, Նոյեմբեր 1916-ին Իզմիրի մէջ, երբ նման հրահանգ մը կը սպառնար տեղահանութեան ենթարկել քաղաքին ամբողջ հայութիւնը, ինք եւս կը դիմադրէ այս բարբարոսութեան եւ իսկոյն Կ. Պոլիս՝ պատերազմական նախարարութեան կը հեռագրէ եւ իր պաշտօնէն հրաժարելու ու Գերմանիա վերադառնալու վերաբերեալ իր որոշումը կը յայտնէ, եթէ երբեք աքսորի ենթարկուէր քաղաքի անմեղ հայ բնակչութիւնը: Այս առթիւ ալ Էնվեր անմիջապէս կը յօժարի յետս կոչել իր վճիռը, աքսորէ գերծ պահելով Իզմիրի հայութիւնը:

Ահաւասիկ, այս պերճախօս օրինակները ցոյց կու տան, որ եթէ Կայսերական Գերմանիան իր զինակից Օսմանեան Կայսրութեան հանդէպ որդեգրէր ի նպաստ արեւմտահայութեան վճռորոշ եւ ազդու կեցուածք մը, ապա մեծ հաւանականութեամբ կարելի պիտի ըլլար կանխարգիլել Երիտթուրք դահիճներու մշակած Հայոց Տեղասպանութեան ծրագրին իրագործումը, կամ գոնէ այն չէր պատահէր այնպիսի մեծ տարողութեամբ՝ ակելի քան մէկ ու կէս միլիոն զոհերու եւ հայութեան համար ամբողջ Արեւմտեան Հայաստանի, նաեւ Կիլիկիոյ կորուստով:

Գերմանիոյ Ցուցմունքները Ա. Աշխարհամարտի Օրերուն

Դժբախտաբար, Կայսերական Գերմանիան Ա. Աշխարհամարտի օրերուն Օսմանեան Կայսրութեան նկատմամբ որդեգրեց հետեւեալ քաղաքականութիւնը. Օսմանեան Թուրքիան պատերազմի տարիներուն իր կողքին պահել՝ ինչ ալ որ կատարուի, ինչ փոյթ, թէ իր պապեական հողերուն վրայ քրիստոնէական մշակոյթի տէր վաղեմի ժողովուրդ մը ամբողջ բնաջնջուի: Արեւմտահայութեան հանդէպ իրագործուող Տեղասպանութիւնը ան համարեց Թուրքիոյ ներքին խնդիրը, ուստի որդեգրեց Թուրքիոյ ներքին գործերուն չխառնուելու սկզբունքը:

Կայսերական Գերմանիոյ պետական գրաքննութեան բարձրագոյն ատեանը Հայկական Հարցին վերաբերող տեղեկագրութիւններու ուղղութեամբ տուաւ հետեւեալ հրահանգները.-

ա) «Հայկական կոտորածներուն մասին պէտք է ըսել հետեւեալը. Մեր բարեկամական յարաբերութիւնները Թուրքիոյ հետ ոչ միայն թրքական կառավարման ներքին հարցերուն առնչութեամբ պէտք չէ խաթարուին, այլ՝ ներկայի բարդ ժամանակին մէջ անոնք նոյնիսկ պէտք չէ քննարկուին: Ուստի, առ այժմ լռելը պարտականութիւն է: Յետագային, երբ արտասահմանեան երկիրներ ուղղակի յարձակին ներկայացնելով «գերմանական մեղսակցութիւն» մը, մեծ զգուշութեամբ եւ վերապահութեամբ պէտք է մօտենալ հարցին, միշտ յառաջ քաշելով այն, թէ հայեր թուրքերը շատ զայրացուցած են»:

Իսկ Թուրքիոյ պատերազմական վայրերէն հաղորդուող գերմանական տեղեկագիրներու ցուցմունքներուն մէջ կը հրահանգուի.-

բ) «Հարկ է թուրք զինուորներու տոկոսներուն անկաշկանդ գովել, նշելով սակայն, որ գերմանացի սպաները, գերմանական զինամթերքը եւ այլն, մաս կը կազմեն ձեռք բերուած յաջողութեան:

Հայկական Հարցի մասին Նախընտրելի պիտի ըլլայ լռել»:

Յետ-պատերազմեան Չաւեշտախաղը

Չաւեշտախի էր, երբ 1916 թուականին գերմանական եկեղեցական եւ մարդասիրական կազմակերպութիւնները ի նպաստ հայութեան մնացորդացին, հազարաւոր որբերուն, տեղահանուածներուն, չարչրկուած, սովէ եւ տարատեսակ հիւանդութիւններէ հիւժած ծերունիներուն, ոսկրացած կիներուն եւ լլկուած աղջիկներուն համար նիւթական հանգանակութիւններ կը կատարէին, Վիլիելմ Բ. իր անձնական միջոցներէն ինչիւն 3,000 գերմանական մարք կը նուիրէր՝ իր մեղսաթաթախ խղճին վրայ քաւութեան փոքրիկ սպեղանի մը քսելու համար:

Եւրոպայի Մեծ Տերութիւնները, ինչպէս նաեւ Կայսերական Գերմանիան, իր բոլոր մանրամասնութիւններով տեղեկացած էին արեւմտահայութեան դէմ իրագործուած ոճիրին մասին: Նոյնիսկ պատերազմէն ետք յաղթող Դաշնակից Տերութիւնները զլացան զինաթափել թրքական բանակը, թոյլ տալով, որ երբեմնի Երիտթուրքերու շարքերէն մէջտեղ գայ անոնց աւանդին տէր կանգնող Աթաթիւրք անուճով ուրիշ ոճրագործ մը: Միացեալ Հայաստանի Ուիլսընեան քարտէսը մնաց լոկ թուրքին վրայ, հուսկ՝ Լոզանի դաշնագրով քաղաքական բեմահարթակէն ի սպառ ան-

հետանալու համար: Արեւմտեան պետութիւնները ի գին ամէն բանի ուզեցին պահպանել Թուրքիոյ կարգավիճակը, այսինքն՝ անոր status quo-ն, անոր ամբողջականութիւնը, որուն համար իր պապենական հողերուն վրայ զոհեցին դարաւոր մշակոյթի տէր եւ իր արդար իրաւունքներուն ձգտող ազատատենչ հայ ժողովուրդը: Հետեւելով հայ ժողովուրդը բնաջնջելու իրենց գաղտնի ծրագրին, Երիտթուրքեր, գործօն աջակցութեամբը ընչաքաղց քիւրտերու եւ վայրենաբարոյ շարք մը այլ ցեղերու, նախ փճացուցին հայ մտաւորականներու սքանչելի փաղանգը, հոգեւոր-մշակութային հաստատութիւններն ու անոնց քաղաքական-կուսակցական բոլոր առաջնորդները, որոնց կարգին հայութեան բիւրաւոր զոհերուն մէջ անդրանիկ նահատակներ դարձան Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ Հնչակեան քսան Կախաղանները:

Եկեղեցւոյ մէջ կայ նշանաւոր խօսք մը, որ Բ. դարու կիսուն ապրած Կարթագենի եպիսկոպոս Տերտուղիանոսի կը վերագրուի՝ «Semen est sangius christianorum», այսինքն՝ «Քրիստոնեաներուն արիւնը եկեղեցւոյ սերմն է»: Տերտուղիանոս իր այս արտայայտութիւնը ըրած է հիւսիսային Ափրիկէի Կարթագեն քաղաքին մէջ, հեթանոս իշխանութիւններուն կողմէ քրիստոնեաներուն դէմ ծաւալած հալածանքներուն եւ անոնց հետեւանքով յառաջացած բիւրաւորներու նահատակութեան պատճառով:

Ե. դարուն մեր թարգմանիչ վարդապետները Տերտուղիանոսի ջատագովական երկերը հայերէնի վերածելու առթիւ վերոնշեալ արտայայտութեան տուած են անելի խորունկ եւ համապարփակ իմաստ մը, զայն թարգմանելով՝ «Արիւն մարտիրոսաց՝ հիմն եկեղեցւոյ»: Այսինքն՝ «Մարտիրոսներուն թափած արիւնը եկեղեցիին հիմքն է»:

Սոյն արտայայտութիւնը որքա՞ն սուրբ եւ նուիրական է նաեւ հանդէպ մեր նահատակ հերոսներուն: Ճշմարտացի է անոնց համար որոնք չուրացան, չվախցան մահէն եւ տուին իրենց ծաղկաւետ կեանքը յանուն իրենց համոզումին, վեհ գաղափարին, ազգին եւ հայրենիքին ազատագրութեան: Հոգեւոր-կրօնական համոզումներու սահմանէն անդին, անոնց թափած արիւնը դարձաւ ազգին ու հայրենիքին գոյութեան, անոնց ազատութեան, խաղաղ եւ ստեղծագործ կեանքին մեծագոյն երաշխիքը: Արդարեւ, քսաններուն նահատակութիւնը դարձաւ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան լինելութեան եւ ազգային առաքելութեան կրանիթեայ հիմքը: Այս կուռ համոզումին վրայ կը կերտէ ան իր ապագան, որ անսակարկ ու ամբողջանուէր ծառայութիւնն է ազգին եւ հայրենիքին:

Այսօր, հարիւր տարի ետք, Կ. Պոլսոյ Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ բարձրացած կախաղանէն մինչեւ աշխարհի բոլոր ծագերը մեր ականջներուն մէջ նոյն թարմութեամբ կ'արձագանգէ Տոքթ. Պեննէի մարգարեաշունչ ձայնը՝ «Մեզ՝ քսաններս կը կախէք, բայց քսան հազարներ պիտի հետեւին մեզի»:

Ո՞վ ըսաւ թէ նահատակները կը մեռնին. ո՞չ, անոնք կ'ապրին ողջերու ետեւեան մէջ ու կը հետեւին անոնց քայլերուն:

Հանգչեցէ՛ք, հանգչեցէ՛ք խաղաղ, ո՞վ պաշտելի նահատակներ: Թող մեր եւ գալիք բոլոր հայ սերունդներուն հոգիի լուսակերտ մեհեանը ըլլայ ձեզի համար անմահութեան պանթէն: Եւ թող

Նոյնիսքն Հայրենիքը, իբրեւ ծերունագարդ քուրմ, թէկուզ ձեր անյայտ գերեզմաններուն եւ
նուիրական աճիւններուն վրայ համակ երկիւղածութեամբ պատգամէ՝ Անմահութի՛ն:

